

BORDÁCS LÁSZLÓ – RÓZSA SÁNDOR

Fogvatartottak családi kapcsolatainak vizsgálata és azok megőrzésének, fejlesztésének lehetőségei

A büntetés-végrehajtási tapasztalatok tükrében kijelenthető, hogy a családi élet olyan stabilizáló erő lehet, amely a bűnelkövetőt társadalmi adaptációra, proszociális identitás kialakítására sarkallja, elősegítve ezzel a bűnelkövetéssel való felhagyás és a bűnözői karrierből való kilépés folyamatát. Mindezeket figyelembe véve különös hangsúlyt kap a büntetés-végrehajtás egyik alapelve, amely szerint a szabadságvesztés nem szakíthatja meg az elítélt pozitív emberi és társadalmi kapcsolatait, és kiemelt feladat a családi kapcsolatok megőrzése, a fogvatartottak házastársi, szülő-gyermek, valamint egyéb hozzátartozói kapcsolatainak rendezése. Ennek megvalósulása egy megbízható diagnosztikai folyamattal megalapozott, több szakterület munkáját integráltan felhasználó, a fogvatartottak családi kapcsolatait fejlesztő és helyreállító rendszer segítségével érhető el, amely a szabadulás utáni időszakban a civil családsegítő-/ellátórendszerhez is képes csatlakozni.

Aktuálisan a büntetés-végrehajtási intézetekben (a továbbiakban: bv. intézet) számos, a családi kapcsolatok megőrzését, helyreállítását és fejlesztését célzó foglalkozás elérhető. Ezeknek megbízható diagnosztikai folyamattal történő megalapozása és átfogó büntetés-végrehajtási családtámogató rendszerként való működtetése azonban még várat magára. Reményeink szerint elemzésünk és a bemutatott vizsgálat tapasztalatai hozzájárulnak ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtási reintegrációs szemléletben mind intézeti, mind központi szinten növekedjen a családi kapcsolatok fontossága.

Munkánkban szeretnénk a családi és hozzátartozói kapcsolatok jelentőségét empirikusan igazolni, a jelenlegi családi/hozzátartozói kapcsolatok megőrzésére, fejlesztésére és helyreállítására vonatkozó büntetés-végrehajtási gyakorlatot áttekinteni, illetve olyan diagnosztikai eszközöket kipróbálni és fejleszteni, amelyekkel eredményesen megvalósítható a fogvatartottak családi kapcsolatainak vizsgálata, a beavatkozások fókuszának meghatározása, illetve a fogvatartottak megnyerése a családi tanácsadási munkához.

A bűnelkövető és társas kapcsolatai

A kapcsolathálózatok jellemzőinek részletes vizsgálata a fogvatartottak közérzetének, börtöntűrő képességének, valamint társadalmi reintegrációs lehetőségeinek megítélése szempontjából egyaránt nagy jelentőségű. A családi kapcsolatok olyan erős kötelékek, amelyek kiemelt szerepet játszanak a fogvatartottak támogatásában mind a börtönben töltött idő alatt, mind pedig a szabadulás utáni társadalmi reintegrációban.¹ Gyakran megfigyelhetők azonban a fogvatartottak társas kapcsolatainak negatív aspektusai is. A családtagoknak, rokonoknak, barátoknak számos esetben van szerepük a bűncselekmények elkövetésében, a szabadságvesztés időtartama alatti rossz közérzet kialakulásában és fenntartásában, illetve a szabadulás után az integráció akadályai is lehetnek.

House² megközelítésében a társas kapcsolatok három fő folyamat révén gyakorolnak hatást az egyénre: a társas támogatás, a társas szabályozás, valamint a társas követelések/konfliktusok által. A társas támogatás lehetséges formái: 1. *érzelmi törődés* (szeretet, szerelem, empátia); 2. *instrumentális segítség* (erőforrások, szolgáltatások nyújtása); 3. *információ szolgáltatása*; 4. *megbecsülés*. A börtönben töltött idő alatt a társas támogatás az elsődleges, majd a szabadulás után a családi kapcsolatok ellenőrző és szabályozó szerepe is előtérbe kerül. Az esetleges társas konfliktusok és követelések pedig gondot okozhatnak a szabadulás utáni reintegráció folyamatában.³

A szabadságvesztés-büntetés idején a társas támogatás a kapcsolattartás szigorúan szabályozott formáin keresztül érvényesülhet. A fogvatartottak látogatása kiemelt szerepet játszik a társas kapcsolatok megőrzésében⁴, csökkentve a szabadulás utáni visszaesés esélyét⁵. Leginkább a testvérek, a szülők és a házastársak látogatásai esetén mutatható ki ez a hatás⁶. Ugyanakkor

¹ Maria Sapouna – Cathetine Bisset – Anne Marie Conlong – Ben Matthews: What Works to Reduce Reoffending: A Summary of the Evidence Justice Analytical Services Scottish Government. Justice Analytical Services Scottish Government, 2011

² James S. House: Work stress and social support. Addison-Wesley Pub. Co., Reading, 1981; James S. House – Debra Umberson – Karl R. Landis: Structures and Processes of Social Support. Annual Review of Sociology, vol. 14, 1988, pp. 293–318.

³ Albert Fruzsina: Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015

⁴ David P. Connor – Richard Tewksbury: Prison Inmates and Their Visitors: An Examination of Inmate Characteristics and Visitor Types. The Prison Journal, vol. 95, no. 2, 2015, pp. 159–177.

⁵ William D. Bales – Daniel P. Mears: Inmate Social Ties and the Transition to Society: Does Visitation Reduce Recidivism? Journal of Research in Crime and Delinquency, vol. 45, no. 3, 2008, pp. 287–321.

⁶ Grant Duwe – Valerie Clark: Blessed Be the Social Tie That Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism. Criminal Justice Policy Review, vol. 24, no. 3, 2011, pp. 271–296.

*Cochran és munkatársainak*⁷ vizsgálata szerint e látogatások nemcsak pozitív, hanem semleges, vagy negatív hatást is gyakorolhatnak a fogvatartottak börtönbeli magatartására, illetve a reintegrációs folyamat eredményeire, a látogatások időbeli mintázatától, a látogató személyektől és a látogatásokon szerzett tapasztalatoktól függően. Gyakran fejt ki negatív hatást, hogy a fogvatartottat a börtönbüntetés megkezdésekor még látogatják, az idő előrehaladtával viszont e látogatások megszűnnek. Ha a fogvatartottat a börtönbüntetés kezdetétől rendszeresen látogatják, az csökkenti a szabadulás utáni visszaesés esélyét.⁸

A családi kapcsolatok hatásának elemzésekor a deviáns kapcsolatokat is figyelembe kell vennünk, amelyek ugyancsak nyújthatnak társas támogatást, és hozzájárulhatnak az önbecsülés növeléséhez is. Rendszerint azért nehéz a bűnözésből élő családtagokkal megszakítani a kapcsolatot, mert a társas támogatás szempontjából nagyon jelentősek. Fontos azonban megjegyezni, hogy a deviáns családi kapcsolatok általában nem nyújtják azt a társas kontrollt, amely visszatartó erőt jelenthetne a bűncselekmények elkövetése kapcsán. Ha a deviáns kapcsolatok a börtönbüntetés letöltése után is megmaradnak, az visszaeséshez és újabb börtönbüntetéshez vezethet.⁹

Sajnos gyakori, hogy a fogva tartási idő előrehaladtával a családi kötelékek egyre inkább meglazulnak. Persze a fogvatartott mindezt nem mindig így éli meg: előfordul, hogy a szabadulás pillanatában is olyan fantázia él benne, amelynek nincsen realitásalapja, hiszen például a társa már rég mással él, a gyerekei pedig elzárkóznak a kapcsolattartástól. *Hégely*¹⁰ a fogvatartottak családi kapcsolattartásának vizsgálata során megfogalmazta a fogvatartottak realitásérzékének effajta elvesztését, illetve az önbecsapást. Egyik kérdésére a vizsgált fogvatartotti csoport tagjainak több mint ötven százaléka állította, hogy rendszeres kapcsolata van a gyermekével, illetve a szülőjével. A fogvatartottakat közvetlenül ismerő reintegrációs tisztek nyilvántartásából azonban ettől jelentősen eltérő kapcsolattartási mintázatok rajzolódtak ki. A rein-

7 Joshua C. Cochran – Daniel P. Mears: Social isolation and inmate behavior: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, vol. 41, no. 4, 2013, pp. 252–261.

8 Joshua C. Cochran: The ties that bind or the ties that break: Examining the relationship between visitation and prisoner misconduct. *The Prison Experience*, vol. 40, no. 5, 2012, pp. 433–440.; Joshua C. Cochran – Daniel P. Mears – William D. Bales: Who Gets Visited in Prison? Individual- and Community-Level Disparities in Inmate Visitation Experiences. *Crime & Delinquency*, 2014

9 Albert Fruzsina: i. m.

10 Hégely Péter: A fogvatartottak családi kapcsolattartásának társadalmi és területi összefüggései. *Gradus*, vol. 3, no. 1, 2016, 392–396. o.

tegrációs tiszti statisztikák szerint a kutatás keretében vizsgált csoport tagjainak alig több mint húsz százaléka fogad rendszeresen látogatókat. Hégely jellemző tendenciaként értékeli, hogy a bent töltött idő előrehaladtával a fogvatartotti valóságérzék egyre inkább torzul, és ezzel együtt erősödnek az önbecsapáson alapuló attitűdök. Fontos kiemelni, hogy a szabadulás utáni élet irreálisan optimista elképzelése sok esetben a reintegráció akadályává is válhat amiatt, hogy ellehetetleníti az esélyek és lehetőségek valós felmérését, illetve a nehézségekre való alapos felkészülést.

Változás a családi és párkapcsolatokban a szabadságvesztés hatására

Bíró¹¹ kutatásában a megkérdezett fogvatartottak közül többen is beszámolnak róla, hogy kapcsolatuk a származási családdal, főleg a szülőkkel, szorosabb, jobb lett. Emögött az állhat, hogy mind a szülők, mind pedig a fogvatartott hosszan megtapasztalhatták egymás hiányát, és igyekeztek egymásnak érzelmi támogatást nyújtani a börtön nehéz időszaka alatt. A testvérekkel történő kapcsolattartás azonban sokszor csalódás forrása a fogvatartottak számára: a kint maradók élnek tovább az életüket, egyéb elfoglaltságaik gyakran fontosabbak a kapcsolat tartásánál. A párkapcsolatokat a börtönbüntetés minden esetben kemény erőpróba elé állítja. Jelentős részük az egymástól távol töltött idő alatt meggyengül, a felek elhidegülnek egymástól. Összességében a párkapcsolatok nagyobb részéről elmondható, hogy elbuknak a kényszerűségből külön töltött idő megpróbáltatásai miatt. Általában a női partner szakítja meg a kapcsolatot, és esetenként újabb párkapcsolatot létesít. Sokszor súlyos megélhetési nehézségek állnak a szakítás mögött. Az is jellemző, hogy a párok közösen döntenek a kapcsolatuk megszakításáról vagy szüneteltetéséről, de ez sem sokkal kevésbé fájdalmas. Több elítélt reménykedik abban, hogy a börtönbüntetés alatt megszakadó vagy meggyengülő párkapcsolatokat a szabadulás után sikerül helyrehozni, újra beindítani. A fogvatartottak pszichés állapotát gyakran befolyásolja a partnerkapcsolatuk fennmaradása/helyreállítása felett érzett aggodalom.¹²

¹¹ Albert Fruzsina: i. m.

¹² Uo.

A családi és társadalmi kapcsolatok támogatása a büntetés-végrehajtásban

Az elítéltek börtöntűrő képességére, a társadalomba visszailleszkedésük szubjektív szándékára egyaránt kiható tényező a személyes kapcsolatrendszerük minősége. Ennek fenntartása, fejlesztése elsősorban a meglévő családi kapcsolatok megőrzésével és ápolásával valósul meg.¹³

A fogvatartottak kapcsolattartásának lehetőségei: levelezés, csomag küldése és fogadása, telefonbeszélgetés a bv. intézet által biztosított telefonnal, látogató fogadása, látogató bv. intézeten kívüli fogadása, kimaradás, eltávozás. A kapcsolattartás kizárólag akkor engedélyezhető, ha ahhoz a fogvatartott által megkeresett fél kapcsolattartói nyilatkozatban hozzájárult. Az egyes kapcsolattartási formák engedélyezése és korlátozása a szabadságvesztés végrehajtási fokozataira és rezsimjeire¹⁴ vonatkozó rendelkezések alapján történik. A kapcsolattartás a bv. intézet által ellenőrizhető.¹⁵

A fogvatartott végrehajtási fokozattól és rezsimtől függetlenül fogadhat/küldhet csomagot, levelet. A levelek gyakorisága és terjedelme nem korlátozott. Tartalmuk a fogva tartás biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése érdekében ellenőrizhető. A jogszabályban meghatározott feltételekkel és módon havonta történhet csomagfogadás, illetve -küldés. A csomagban kizárólag olyan tárgyak küldhetők be, amelyeket a fogvatartott magánál tarthat. A bv. intézet parancsnoka a fogvatartottnál tartható tárgyakat – a mennyiségi szempont megadása mellett – a házirendben határozza meg. Továbbá engedélyezheti, hogy a kapcsolattartó a csomagot közvetlenül a bv. intézetben adja át.¹⁶

13 Ranga Attiláné – Vörös Erzsébet: Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja, Budapest, 2015

14 Rezsim: az egyéniesítés alapelvehez igazodó, az elítélte vonatkozó reintegrációs célok megvalósítását biztosító végrehajtási környezet, amelyet a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény céljaival összhangban a bv. szervek vezetői hoznak létre. Lehet enyhe, általános vagy szigorú.

15 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, továbbá a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet.

16 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, továbbá a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet.

**A fogvatartottak kapcsolattartási lehetőségei
végrehajtási fokozat és rezsim függvényében¹⁷**

Végrehajtási fokozat	Rezsim	Látogatófogadás	Telefon	Látogató intézetén kívüli fogadása (fogvatartott kérelme alapján)	Kimaradás (fogvatartott kérelme alapján engedélyezhető)	Eltávozás (fogvatartott kérelme alapján engedélyezhető)
Előzetesen letartóztatott	enyhe	havonta 2 x 60 + 30 perc	heti 105 perc	nem	nem	nem
	általános	havonta 2 x 60 perc	heti 70 perc	nem	nem	nem
	szigorú	havonta 2 x 60 perc biztonsági beszélőben	heti 70 perc	nem	nem	nem
Elítélt (fogház)	enyhe	havonta 2 x 90 perc + negyed- évente 1 x 90 perc	heti 75 perc	évente 5 x 4–8 óra	évente 4 x 24 óra	évente 15 nap
	általános	havonta 2 x 90 perc	heti 50 perc	évente 3 x 4–8 óra	évente 2 x 24 óra	évente 8 nap
	szigorú	havonta 1 x 90 perc	heti 30 perc	nem	nem	nem
Elítélt (fogház)	enyhe	havonta 2 x 90 perc	heti 50 perc	évente 3 x 2–6 óra	évente 3 x 24 óra	kivételesen évente 10 nap
	általános	havonta 1 x 90 perc	heti 40 perc	évente 2 x 2–6 óra	évente 1 x 24 óra	kivételesen évente 4 nap
	szigorú	havonta 1 x 75 perc	heti 20 perc	nem	nem	nem
Elítélt (fegyház)	enyhe	havonta 2 x 60 perc	heti 40 perc	évente 2 x 2–4 óra	évente 3 x 12 óra	kivételesen évente 5 nap
	általános	havonta 1 x 90 perc	heti 30 perc	évente 1 x 2–4 óra	évente 1 x 12 óra	kivételesen évente 2 nap
	szigorú	havonta 1 x 60 perc	heti 10 perc	nem	nem	nem

Társadalmikötődés-program

Kapcsolattartási lehetőségek áttekintésekor mindenképpen meg kell említeni a „*társadalmikötődés-programot*” mint újabb jogintézményt, amelynek célja a fogvatartottak még hatékonyabb reintegrációjának elősegítése. A társa-

¹⁷ Az egyes reintegrációs feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 13/2017. (II. 6.) OP szakutasítása.

dalmi kötődési programba az a börtön- és fogházfokozatú, enyhébb rezsimbe sorolt elítélt vonható be saját kérelmére, akit vétség miatt legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztésre ítélték. Azt az elítéltet, akit első alkalommal ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre, és annak tartama a két évet nem haladja meg, a bv. intézet bevonhatja a társadalmikötődés-programba. Ennek során a társadalmi kötődés erősítése érdekében az elítélt jogosult havonta legfeljebb tíz nap eltávozásra; felügyelet nélkül külső munkahelyen dolgozni; tanulmányainak büntetés-végrehajtási intézeten kívüli folytatására. A társadalmikötődés-program feladata a befogadó környezet erősítése, illetve szükség esetén segítség a családi kapcsolatok helyreállításához, a korábbi munkahelyre történő visszahelyezés elősegítése, új munkahely keresése, további társadalmi kapcsolatok lehetőségének feltárása, a lakhatás megteremtésének elősegítése.¹⁸

1. számú kép

Asztali beszélő, fizikai elválasztással¹⁹

¹⁸ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, továbbá a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet.

¹⁹ A szerzők felvétele.

A családi kapcsolatok fejlesztése és helyreállítása a büntetés-végrehajtás rendszerében

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: bv.-törvény) megfogalmazása szerint „*az elítélt számára biztosítani kell a büntetés céljával, valamint az intézet rendjével és biztonságával nem ellentétes családi, személyes és társadalmi kapcsolatok létesítését, fenntartását, illetve fejlesztését*”. A törvény a családi kapcsolatok fenntartásának és fejlesztésének támogatását az eredményes reintegráció feltételeként értékeli, és feladatként határozza meg a bv. intézetek számára. Irányelvként szabja meg, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során az elítéltet csak a büntetés céljának eléréséhez szükséges mértékben lehet elkülöníteni a társadalom tagjaitól. Jelenleg a bv.-törvény, valamint a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a fogva tartott személyek családi kapcsolatainak fejlesztése és helyreállítása érdekében végzett foglalkozásokat fiatalkorúak esetében nevesíti. Részükre saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével, háromhavonta családi konzultáció megtartására ad lehetőséget, amely a bv. intézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A fiatalkorú – a bv. intézet lehetősége szerint – saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével családterápiás foglalkozáson vehet részt, amelynek számát a terápiás szükségletek határozzák meg. A bv.-törvény a fiatalkorú reintegrációs őrizetének alkalmazási feltételei közé sorolja a szabadságvesztés végrehajtása alatt legalább egy alkalommal családterápiás foglalkozáson vagy családi konzultáción való részvételt.

A magyar büntetés-végrehajtási gyakorlatot áttekintve látható, hogy a bv. intézetekben több típusú, a családi kapcsolatok fejlesztését és helyreállítását célzó foglalkozás elérhető az elítéltek eredményes reintegrációjának érdekében, ezek a szabadulásra való felkészítésnek is fontos részei. Megvalósulásukat, feltételeiket helyi, intézetparancsnoki intézkedésekben, civil szervezetek bevonása esetén pedig együttműködési megállapodásokban szabályozzák. Ezek a foglalkozások, illetve módszerek aktuálisan – innovatív jellegük, külsős szakemberek bevonásával vagy programelemként történő megvalósulásuk okán, értelemszerűen – nem minden magyarországi bv. intézetben elérhetők. A következőkben sorra vesszünk néhányat, mint átvételre érdemes intézeti „jó gyakorlatot”.

1. *Családi beszélő*: a bv. intézeten belüli, a családtagokkal kötetlenebb találkozási lehetőséget kínáló, adható (APAC-²⁰ körleten rendszeres²¹) kapcsolattartási lehetőség. A fogvatartottak rendszerint havonta egyszer, alkalmanként két órára fogadhatják hozzátartozóikat családi beszélő keretében. A látogatás külön helyiségben, asztal mellett, fizikai elválasztás nélkül történik, a családtagok üdvözléskor megérinthetik egymást, tizenkét év alatti gyermekeket átvehet a fogvatartott, és akár a látogatás végéig magánál is tarthat. Néhány bv. intézetben ezt foglalkozások köré szervezik, ahol például a fogvatartottak gyermekeikkel kreatív tevékenységet végeznek, és közösen alkotnak.
2. *Családi nap*: országosan több bv. intézet szervez a fogvatartottak és családtagjaik számára kötetlen, gyakran külső helyszínen megtartott, a családi kapcsolattartást támogató programot, amelyen olyan fogvatartottak vehetnek részt, akiknek a magatartása megfelel az intézet által előírtaknak, aktívan dolgoznak, fegyelmi ügyük nem volt, elkötelezettek a családjukkal való kapcsolattartás mellett. Ezek célja stabil családi háttér kialakítása, a korábbi nézeteltérések rendezése, amelyek esetleg a mozgatórugói lehettek a bűnelkövetésnek. A találkozó hatalmas feltöltődés a fogvatartottaknak és a gyermekeknek is.
3. *Családi konzultáció*: a bv.-törvény alapján a fogvatartott vagy családja kérelmére háromhavonta kilencven perc időtartamban ellenőrzés mellett megvalósuló kötetlen konzultáció. A gyakorlatban az illető fogvatartott reintegrációs tisztje által vezetett munkaforma. *Záhorszki*²² úgynevezett családi

20 Az Association for the Protection and Assistance of the Convicted (APAC) jelentése: Szövetség az elítéltek védelmére és támogatására. Az APAC-körlet a börtönben Istenhez megtérő fogvatartottak számára, meghatározott büntetés-végrehajtási szabályok között, a differenciált elhelyezés, a normalizáció és az egyéniesítés elvének érvényesülése mellett a vallásgyakorlás, a családi kapcsolattartás erősítésére és közösség kialakítására szolgál. Vallási részleg a bv. intézet és a vallási közösség együttműködési megállapodása alapján hozható létre. A körletre való helyezést bármely fogvatartott kérheti, függetlenül a hitbeli meggyőződésétől. A behelyezés előfeltétele, hogy a fogvatartott szerződést köt az intézettel, a segítő egyházi szervezettel és az APAC-testvériséggel, vállalva az abban foglaltak teljesítését. Kiemelt jelentőségű a részlegen elhelyezett fogvatartottak szoros kapcsolattartása a családjukkal. Az itt elhelyezett fogvatartottak havonta kétszer, legfeljebb másfél óra időtartamú személyes látogatófogadáson felül maximum egyszer akár négy óra időtartamban családi beszélőn vesznek részt, amelynek az istentisztelet is része. Jelenleg a Váci Fegyház és Börtönben, a Tiszaöldi Országos Bv. Intézetben, illetve – Európában elsőként női elítéltek részére – a Pálhalmai Országos Bv. Intézetben működik ilyen körlet.

21 Csáki Anikó – Mészáros Mercédesz: Be/ki/zárva. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2011; Draxler Ferenc: APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 2013/4.

22 Záhorszki Ilona: Reintegrációs lehetőségek a büntetés-végrehajtásban. Szakdolgozat. ELTE PPK tanácsadó szakpszichológus szakirányú továbbképzés, Budapest, 2015

konzultációs beszélő gyakorlati alkalmazását mutatja be a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, ez lényegében a családi konzultáció és a családi tanácsadás között elhelyezhető munkamód börtönpszichológus és reintegrációs tiszt együttműködésével. A családi konzultációs beszélőt az elítéltek szabadulásuk előtt egy évvel igényelhetik, havi egy alkalommal, másfél óra időtartamban, és a bv. intézet parancsnoka engedélyezheti.

4. *Családterápiás foglalkozás/családi tanácsadás*: szükség szerint, a bv. intézet parancsnokának engedélyével, a pszichológus vezetésével történik, az adott kérdésben érintett családtagok vehetnek részt rajta. Célja a családi nehézségek feltárása, megfogalmazása, és megoldási lehetőségek kidolgozása. A kétféle eljárás megkülönböztetése szakmai szempontból elengedhetetlen. A pszichológia családterápiás foglalkozáson diszfunkcionális, működészavarokkal küszködő, patológiás családra irányuló beavatkozást ért. Lényegében a családterápia elvein alapuló, családterápiás képesítést igénylő munkamód, amely akár öt–tizenöt alkalom során az egész családi rendszerben mélyreható változás előidézésére irányul. Ezzel szemben a családi tanácsadás feltétele a működő család. Normatív vagy paranormatív krízisek²³ idején, fejlődési elakadások és kapcsolati zavarok esetén javasolt, amely az „itt és most”-ra fokozottabban fókuszáló, konzultatívabb, pszichoeducációs elemekre inkább támaszkodó módszer, családi és párkapcsolati konzultációs kompetenciákat, valamint tanácsadói végzettséget igényel, és megvalósulása egy-öt alkalomra tehető. A foglalkozások másfél órások, két-, három-, négyhetenkénti gyakorisággal.²⁴
5. *Családi döntéshozó csoportkonferencia*: a resztoratív elemeket²⁵ tartalmazó eljárást a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő a társadalomba való

23 A személyiségfejlődés előre meghatározott állomásokon, lépcsőfokokon megy keresztül, amelyek során az egyénnek az adott életszakaszra jellemző nehézséggel, életfeladattal, más szóval krízissel kell szembesülnie. A *normatív krízisek* az egyéni életút természetes fordulópontjai, az intrapszichés és szociális tényezők egymásra hatásai, konfliktusai. Lényegében abból származnak, hogy az egyén új életszakaszba kerül, amely új feladatokat jelent és új konfliktusmegoldási stratégiákat igényel (például normatív krízisnek tekinthető a családi fészek elhagyása, vagy az idős szülő elvesztése stb. is). A krízisek másik csoportját a *paranormatív/akcidentális krízisek* alkotják. Ebbe a csoportba azok a krízisek tartoznak, amelyek váratlan, sorscsapásszerű helyzet hatására alakulnak ki (például természeti katasztrófa, háború, terrortámadás, baleset, haláleset, válás, erőszakos cselekmény elszenvedése, munkahely elvesztése, súlyosabb betegségek). Központi elemük a veszteség.

24 Kurymai Tamás (szerk.): *Családterápia és család Konzultáció*. Európai távoktatási tankönyv. Coincidencia, Budapest, 2004

25 A modern kori resztoratív eljárásokat elsőként Albert Eglash pszichológus írta le 1975-ben. Úgy vélte, hogy az elkövetők viselkedésének hatékony megváltoztatásához egyrészt szükséges szembesíteni őket az általuk okozott károkkal, sérelmekkel, másrészt pedig biztatni és támogatni is kell őket ezek helyreállításában, jóvátételében.

2. számú kép

A családstruktúrateszten alapuló családi konzultáció²⁶

eredményes visszailleszkedés érdekében a szabadulást követő életterv kialakításához, és a megvalósítás támogatásához – a befogadó környezet erre való fogadókészsége esetén – szervezheti. A technika lényege, hogy súlyos családi nehézségek fennállásakor a döntéshozatal felelősségét és feladatát külső személy helyett a családra bízza, de egyúttal külső erőforrásokat is kínál a családnak arra, hogy elkészítse a konfliktusból kivezető út tervét. A megbeszélés a bv. intézeten kívül is lefolytatható.²⁷

6. „*Esti mese*” – *meseterápiás eszközök a fogvatartottak társadalmi reintegrációjában*: az intézeti program alapjául szolgáló *Storybook Dads* elnevezésű kezdeményezés 2006-ban Nagy-Britanniából indult. Az eltelt évek alatt közel száz bv. intézet csatlakozott hozzá Nagy-Britannia teljes területéről, valamint továbbiak Svédországból, Dániából, Új-Zélandról és az Egyesült Államokból. Összesen vagy tízezer fogvatartott kapcsolódott a kezdeményezéshez. A programban szabadságvesztésüket töltő családapák meséket olvastak fel, ezeket hangüzenet formájában elküldhették a család-

²⁶ A szerzők fotója.

²⁷ Fábiánné Blaha Magdolna – Negrea Vidia – Velez Edit: A családi döntéshozó csoportkonferencia alkalmazása a börtönpártfogás, illetve az utógondozás során. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárársban. Konferenciakötet. 2010.
<http://mereps.foresee.hu/segedoldalak/hirek/276/fc58d3bf0f/214/>

tagjaiknak. A projekt célkitűzése volt egyrészt a családi kötelékek helyreállítása, fejlesztése, másrészt a fogvatartottak olvasási készségének, képességének javítása, sőt ezeken túlmenően az oktatásban való részvétel igényének felkeltése. 2010-ben a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben valósult meg az „estimese-program”, ennek keretében harminchat fogvatartott közel hetven hangüzenetet küldhetett ki a hozzátartozói részére. 2012-ben fogvatartottakkal készített hangfelvételekből egy karácsonyi mese-CD-t állítottak össze. Jelenleg több bv. intézet tervezi a „meseterápiás” eszközök bevezetését a fogvatartottak családi kapcsolatainak megőrzésére, fejlesztésére.²⁸

Fontos megjegyezni, hogy mivel az előbbiekben leírt foglalkozások megvalósulása eltérő szakterületeken történik (reintegrációs, börtönlelkészi, börtönpszichológusi, büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői), így hozzáillesztésük a fogvatartottak kapcsolattartásához és rendszerben való alkalmazásuk csak szoros együttműködés, átgondolt tervezés mellett elképzelhető.

A vizsgálat célja

*Albert*²⁹ ajánlása szerint a reintegrációs tevékenységben elengedhetetlen az egyes fogvatartottak kapcsolathálózati jellemzőinek egyénre szabott elemzése a reintegrációt, illetve a börtönlétet is támogató erőforrások szempontjából. A meglévő kapcsolatok fenntartásának elősegítése, megkönnyítése fontos mindennapi büntetés-végrehajtási feladat, de emellett célszerű támogatni a fogvatartottak esetleg megromlott családi kapcsolatainak rendezését, illetve elősegíteni új, a bűnelkövetésben nem érintett kapcsolatok kiépítését. Ezek nemcsak érzelmi támaszt jelenthetnek, segítséget nyújthatnak a munkaerőpiaci elhelyezkedésben, a lakhatásban, hanem a nem bűnözői identitás kialakításában, illetve megtartásában is nagyon fontos szerepet játszhatnak. Mindennek eszköze lehet egy megbízható diagnosztikai folyamattal megalapozott, célzottan alkalmazott, több szakterület munkáját integráltan felhasználó büntetés-végrehajtási családtámogató rendszer bevezetése, működtetése és fejlesztése.

²⁸ Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet – Meseprogram 2012.

<http://bv.gov.hu/eger-meseprogram>

²⁹ Albert Fruzsina: i. m.

A vizsgálat megtervezése és lebonyolítása számos cél köré szerveződött. Ezek a következők:

- a) A börtönpszichológusi gyakorlatba beemelni a Gehring-féle *családstruktúratest* (*Family System Test; FAST*³⁰) használatát, amely lehetővé teszi a fogvatartottak családi kapcsolatainak statikus és dinamikus szempontú felteképezését.
- b) A módszer fontosságot rendel és irányt mutat egy büntetés-végrehajtási, egy-
eséges családtámogatási rendszer kidolgozásához, amelynek gyakorlatában le-
hetővé teszi a folyamat fókuszának objektív és pontos meghatározását.
- c) Az innovatív szemléletű kutatás kísérletet tesz egy új mérőeszköz kifejlesztésére (*börtönéletút-grafikon*), amely speciálisan a fogvatartotti populáció
esetében lehetőséget kínál a szabadságvesztés és börtönkörülmények egyén-
re gyakorolt hatásának mérésére.
- d) A tanácsadási diagnosztikában kiemelt területként megjelenő fejlődési po-
tenciál újszerű vizsgálatának érdekében az *általánoselégedettség-skála*
(PHS-WB) hazai bevezetését szeretnénk segíteni, ezzel jól megragadható a
szabadságvesztés, a börtönkörülmények egyénre gyakorolt hatása. Célunk
a pozitív pszichológiai³¹ szemlélet képviselője, amely szakít a patológiákra,
szuicidizmusra fókuszáló gyakorlattal, és igyekszik a jóllétre, az elégedett-
ségre, a rendelkezésre álló kapcsolati erőforrásokra helyezni a hangsúlyt.
- e) A börtönpszichológusok mellett más egyéb (különösképpen a reintegrációs)
szakterületek képviselői is jelentős megbízható információhoz juthatnak a
kutatás következtében, hiszen pszichometriailag érvényes mérőeszközökkel
vizsgáljuk a börtönkörülmények fogvatartottakra gyakorolt hatását.
- f) Mivel mind a tárgykapcsolat-elmélet³², mind a transzgenerációs családte-
rápiás megközelítés³³ felhívja a figyelmet arra, hogy a szülőkkal kapcsola-

30 Thomas M. Gehring: Family System Test (FAST). Hogrefe & Huber Publ., Seattle-Toronto-Bern-Göttingen, 1999, magyarul: OS Hungary Teszfejlesztő, 2010

31 A pozitív pszichológia vizsgálati fókuszában nem a pszichés problémák állnak, sokkal inkább olyan mintákat keres, amelyek segítik minden ember számára az elégedettség, a jóllét elérését. Nézőpontja szerint: az emberi pszichét nem a betegségei, hanem a boldogságra való képessége alapján érdemes megközelíteni.

32 A Melanie Klein munkásságán alapuló tárgykapcsolat-elmélet követői szerint alapvető emberi késztetés a kielégítő kapcsolatok kialakítása, amit nagyban befolyásolnak az egyéni gyermekkori élményekből származó képzetek (például a házasságot az egyes partnerek korai anya-gyermek kapcsolataihoz hasonlítanak tekintik). Így lényegében az intrapszichés és személyközi szintek folyamatos kölcsönhatását fogalmazzák meg.

33 A transzgenerációs modellek pszichoanalitikusan orientált, történeti szemlélettel közelítenek a családhoz, kiemelt figyelmet szentelnek a nemzedékeken át fennálló kapcsolati mintáknak. A megközelítés azt hangsúlyozza, hogy az aktuális családi mintázatok a származási család megoldatlan problémáiból vezethetők le. A modellek nem állítják, hogy ezeket a korábbi generációk okozzák, azt viszont igen,

tos gyermekkori tapasztalatok (a kutatásban *szülőibánásmód-kérdőív*vel mért) minősége hatást gyakorol a felnőttkori családi struktúrára, így szeretnénk ennek természetét részletesen megvizsgálni a szabadságvesztésüket töltők esetében.

- g) A fogvatartottak társas támogatása szabadságvesztésük időtartama alatt a kapcsolattartás szigorúan szabályozott lehetőségein keresztül valósulhat meg. Szeretnénk feltárni az ezt meghatározó tényezőket, a kapcsolattartás hatását a szabadságvesztésüket töltőkre, valamint az egyes kapcsolattartási formák közötti összefüggéseket.

Felhasznált vizsgálati eszközök

Félig strukturált fogvatartotti interjú: a büntetés-végrehajtás szervezetén belül működő Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet által kidolgozott, a fogvatartotti kockázatok becslésére szolgáló, úgynevezett prediktív mérőeszköz³⁴ kérdésein alapuló fogvatartotti interjú, amely az általános szociodemográfiai adatok mellett a fogva tartott személyek kapcsolattartását és a büntetés-végrehajtási reintegráció szempontjából fontos pszichés jellemzőit igyekszik megragadni.

Börtönéletút-grafikon: a kronológia már régóta az ismeretek átadásának fontos segédeszköze. A legtöbb jelenségnek van időbelisége, és a velünk történeteket általában eseményként értelmezzük, amelyek lényegi vonása, hogy az időhöz való viszonyuk alapján sorba rendezhetők, vagyis idővonal (*time-line*) hozható létre belőlük. Az időrendbe való rendezésnek sokféle technikája alakult ki, ezek mindegyikének alkalmazása számos gyakorlati problémát vet fel. Ezekre reagálva történt a börtönéletút-grafikon kifejlesztése, amely igen szemléletes vizuális input formájában jeleníti meg a fogvatartott büntetésének letöltése alatti érzelmi állapot változásait, az általa megélt hangsúlyosabb életeseményeket, valamint a bv. intézeten kívüli és belüli kapcsolatainak változását, illetve ezek összefüggéseit (*1. és 2. számú melléklet*).

A módszer segítségével kapott adatok mennyiségi elemzése során a vizsgált dimenzióknak az aktuális szabadságvesztésből letöltött időtartam egyes negyedeiben felvett értékeiből képzünk átlagot, így a fogvatartott érzelmi ál-

hogy a családi problémák elrendezetlenségük miatt, generációkon átívelő mintázatok formájában továbbra is fennállnak, megismétlődnek.

34 Schmejl János – Pallo József: Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2015 [Börtönügyi Tanulmányok 2.]

lapota, az őt érő életesemények, családi/baráti és börtönön belüli kapcsolatai tekintetében is kapunk egy-egy jellemző pontszámot. Mindez azonban nem tükrözi a vizsgált változók időbeli alakulást (dinamikáját), így a minőségi jellemzés érdekében minden vizsgált dimenzió esetében bevezettünk egy adaptációs mutatót, amely kifejezi a vizsgált terület alakulásának mértékét és irányát az idő múlásával. Minden vizsgált dimenzió tekintetében öt adaptációs szint határozható meg: *teljes adaptáció, részleges adaptáció, nincs adaptáció, kiegyensúlyozatlan helyzet, veszélyeztetett állapot*.

A Gehring-féle családstruktúrateszt: figurális technikán alapuló eljárás, amely a különféle helyzetekben és időszakokban megjelenő kapcsolati rendszerek minőségi és mennyiségi megragadására szolgál. Célja, hogy a pszichoszociális problémákat családorientáltan ragadja meg, és elősegítse a terápiás/tanácsadási intervenció megtervezését.

A módszer a strukturális családterápiás nézőpontban³⁵ gyökeredzik. A térben elhelyezett – családtagokat reprezentáló – figurákat a családi viszonyok és kapcsolatok leírására használt két fő dimenzió alapján értékeljük. A kohéziót³⁶ az egyes családtagok közötti távolság mérésével, míg a hierarchiát³⁷ a figurák közötti magasság különbségével állapítja meg. Az eredeti eljárás három részből áll: a tipikus (általában jellemző), az ideális (vagyis a vágyott) és a konfliktusos (családi nézeteltérés során megjelenő családi szerkezet) családi helyzetet kell ábrázolni a 9 x 9 mezőből álló táblán női és férfifigurák segítségével (1. számú ábra).

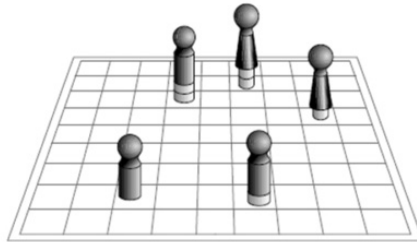
A vizsgálatunkban a tesztbe építettünk még egy negyedik helyzetet is, amely büntetés-végrehajtási helyzet megnevezéssel szerepelt, és a szabad-

35 A struktúra szervezi a családtagok egymáshoz való viszonyulását, lényegében műveleti szabályok összessége, amelyeket a család céljainak végrehajtására fejlesztett ki. E minták önfenntartók, és ellenállnak a változásnak. A családok az életcikluson végighaladva a stabilitás és változás közötti finom egyensúly fenntartására törekszenek; és annál működőképesebbek, minél nyitottabbak a változásra az egyes életszakaszváltások idején. A jól működő családnak hierarchikusan szervezettnek kell lennie, amelyben a szülők több hatalmat és tekintélyt gyakorolnak, mint a gyermekek, és a nagyobb gyerekek a fiatalabb testvérénél több felelőssége és több kiváltsága van. Meg kell valósulnia a funkciók komplementaritásának is: például a férjnek és feleségnek csapatként kell működnie, elismerve kölcsönös egymásrautaltságukat. Alapvető funkcióinak gyakorlása érdekében a családok egymással összhangban működő, gyakran hierarchikus rendbe szerveződő alrendszereket (szülői, házastársi, testvéri stb.) hoznak létre.

36 A kohézió fogalmát általában úgy definiálják, mint a családtagok közötti emocionális kapcsolódást és kötődést. A családi rendszer tekintetében ezt a fogalmat használják arra, hogy leírják, mennyiben élnek meg összefüggő egészként a családot annak tagjai.

37 A hierarchia fogalma számos elméleti felvetést takar, és több meghatározása lehetséges. Kifejezheti például a tekintélyt, a dominanciát, a döntési hatalmat, vagy azt, hogy egyik családtag mekkora befolyást gyakorol a másokra.

1. számú ábra
Egy öttagú család kohéziójának és hierarchiájának reprezentációja
a családstruktúratesztben

ságvesztés nyomán megváltozó családi struktúra kifejezésére adott lehetőséget. Mindegyik helyzet megjelenítése után lehetőség van az elhelyezéssel kapcsolatos, előre rögzített kiegészítő kérdések feltételére. A vizsgálat következtében kiszámítható a családi struktúra rugalmassága is, amely arról nyújt információt, hogy miként változik a tipikus kapcsolati szerkezet az egyes helyzetekben. Kutatásunkban a családi szerkezet rugalmasságának kiszámítása során a tipikus helyzetben megjelenített családi struktúrát vetettük össze a büntetés-végrehajtási helyzetben ábrázolttal.

A családi szerkezetek a teszt segítségével a kohézió és hierarchia dimenziók kombinációjából származó mintázatok alapján három csoportba oszthatók: kiegyensúlyozott, labilis-kiegyensúlyozott és kiegyensúlyozatlan (2. számú ábra).

2. számú ábra
A családi kohézió és a hierarchia szerkezettypusai a családstruktúratesztben

A 2. számú ábra jól szemlélteti, hogy egy család szerkezetét akkor jellemezhetjük kiegyensúlyozottként, amikor a kohézió közepes vagy erős, a hierarchia pedig közepes. Labilis-kiegyensúlyozott struktúráról akkor beszélhetünk, ha a kohézió közepes és a hierarchia pedig gyenge vagy erős, illetve ha a kohézió gyenge és a hierarchia közepes. A kiegyensúlyozatlan szerkezetnél mindkét dimenzió esetén szélsőséges értékek mutatkoznak.

Az előzőekben leírt mennyiségi szempontok mellett a teszt minőségi értékelésre is kínál lehetőséget. Például a figurák kihelyezésének sorrendje, a tekintetük iránya, a csoportos tesztelési helyzet során megfigyelhető interakciók a klinikai és tanácsadási gyakorlatban kifejezetten hasznos támpontokat adhatnak.

A teszt-reteszt megbízhatóság egyhetes és négy hónapos perióduson belül a kohézió tekintetében 0,62 és 0,45, a hierarchia esetében pedig 0,72 és 0,69 volt *Gehring és Feldman* 1988-as, serdülő korosztállyal végzett vizsgálatában³⁸. Az egyéni tesztfelvételek nagyjából öt-tíz percet vesznek igénybe.

*Szülőbárásmód-kérdőív (Parent Bonding Instrument; PBI)*³⁹: a gyermek-kori szülői bárásmód percepcióját méri mindkét szülő esetében. Az egyszerűen és gyorsan kitölthető kérdőív huszonöt tétele attitűdök helyett a szülő konkrét viselkedésformáira kérdez rá. Az eredeti, angol nyelvű kérdőív a szülő-gyermek kapcsolat szempontjából fontosnak tartott „szeretet vs. elutasítás”, „függetlenség bátorítása vs. korlátozás” dimenziókban mér. A magyar változatban ezzel szemben három faktor emelkedett ki: „szeretet-törődés”, illetve „túlvédés” és „korlátozás”. A skálák Cronbach-alfa értékei 0,92, 0,82, valamint 0,83. A mérőeszköz időbeli stabilitását a szerzők kéthetes időintervallum elteltével nézték. A teszt-reteszt korrelációk 0,88 és 0,93 között ingadoznak.

*Általánoselégedettség-skála (Public Health Surveillance Well-being Scale; PHS-WB)*⁴⁰: az étellel való elégedettség többdimenziós mérőeljárása, amely a jóllét testi, lelki és szociális komponenseit ragadja meg (lásd 3. szá-

38 Rózsa Sándor: A családi struktúra és flexibilitás térbeli ábrázolása: a Családstruktúra Teszt (Family System Test, FAST) bemutatása. In: Radványi Katalin (szerk.): A diagnosztika aktuális kérdései. Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest, 2012

39 Gordon Parker – Hilary Tupling – Laura B. Brown: A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, vol. 52, 1979, pp. 1–10. Idézi Tóth Ildikó – Gervai Judit: A Szülői Bárásmód Kérdőív (H-PBI). A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1999/4., 551–566. o.

40 Carla M. Bann – Rosemarie Kobau – Megan A. Lewis – Matthew M. Zack – Cecily Luncheon – William W. Thompson: Development and psychometric evaluation of the public health surveillance well-being scale. *Quality of Life Research*, vol. 21, 2012. Idézi Rózsa Sándor: i. m.

mű melléklet). Az angol nyelvű kérdőív megbízhatóságát becslő Cronbach-alfa mutató 0,87. A tíz tételből álló, jó pszichometria tulajdonságokkal jellemezhető kérdőív lehetővé teszi, hogy rövid időbeli ráfordítással feltárjuk a kitöltő általános elégedettségét.

Vizsgálati személyek

A vizsgálatban ötvenegy férfi fogvatartott vett részt, akik megfeleltek a következő vizsgálati kritériumoknak:

- betöltött tizennyolcadik életév;
- legalább tizenkét hónapja fogvatartott;
- kiszabott bírósági ítéletet kapott (jogerősen elítélt);
- sem korlátozó, sem kizáró gondnokság alatt nem áll.

A résztvevők a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben jogerős szabadságvesztésüket töltő elítéltek közül kerültek ki.

A vizsgálat eredményei

A kutatásban alkalmazott skálák leíró statisztikáinak vizsgálatakor átlagokat, szórásokat, Pearson-féle korrelációkat, illetve a skálák megbízhatóságát becslő Cronbach-alfa mutatókat számoltunk. A változók kapcsolatrendszerének vizsgálatára hierarchikus lineáris regressziót alkalmaztunk.

A vizsgálati minta főbb jellemzői

A vizsgálati mintába tartozó fogvatartottak átlagéletkora 38,8 év (a szórás 10,4 év). Az iskolai végzettség tekintetében megállapítható, hogy a vizsgált személyek hetven százaléka nem érettségizett, közel fele (47 százalék) pedig nyolc vagy ennél kevesebb osztályt végzett.

Az elkövetett bűncselekmények szempontjából megközelítőleg kétharmad arányban (63 százalék) a vagyon elleni bűncselekmények dominálnak a vizsgálatba bevont személyek esetében. Erőszakos bűncselekményeket keve-

sebb, mint negyedük (23 százalék) követett el. Kábítószerrel kapcsolatos visszaélésekről 12 százalék számolt be.

A vizsgált személyek 62,7 százaléka börtönfokozatban tölti szabadságvesztését, fennmaradó részük pedig fegyházfokozatban. A büntetés-végrehajtás rendszerében eddig átlagosan öt év négy hónapot töltöttek, első ítéletük idején az átlagéletkoruk 26,8 év volt. Aktuális szabadságvesztésükből átlagosan 34,3 hónapot töltöttek le, és átlagosan 30,9 hónap múlva szabadulnak. Döntően családban nevelkedtek (88,2 százalék). Átlagosan három testvérük van. Jellemzően 7,9 a jutalmuk száma, míg fegyelmi vétségeiké csupán 1,4. Börtönlelkész segítségét 37,3, börtönpszichológus támogatását 56,9 százalékuk veszi igénybe rendszeresen. A bv. intézetekbe bejáró civil vagy egyházi szervezetek foglalkozásait csupán 21,6 százalékuk keresi fel. Az elmúlt két évben bekövetkező megterhelő életeseeményről a vizsgált személyek nyolcvan százaléka számolt be. A leggyakrabban előforduló stresszorként a szűkebb környezetükben bekövetkezett halálesetet, párkapcsolati krízist és a közeli hozzátartozó betegségét említik.

A vizsgált személyek csupán 22 százaléka írta le az otthoni családi légkört valamilyen szinten problémásként. Figyelemre méltó, hogy 51 százalékuk a lehető legpozitívabb megítélést választotta. A családi rendszer tekintetében a mérések 47 százalékban gyenge kohéziót, 55 százalékban közepes hierarchiát mutattak. Az elemzett mintában a fogvatartottak közel fele (49 százalék) értékelte úgy, hogy szabadságvesztése hatására családi kapcsolatai nem változtak, 35 százaléka romlásról számolt be. Érdekesség, hogy a válaszadók 16 százaléka ítélte meg úgy, hogy e kapcsolatai javultak.

A megkérdezettek közel kétharmada (64 százalék) aktuális céljaként a munkavégzést jelölte meg. Tanulni, illetve problémás kapcsolattartását rendezni az elítéltek 12-12 százaléka szeretné. A jövőre vonatkozó tervek között a válaszadók több mint háromnegyedénél (82 százalék) munkavállalás szerepel. Csupán 14 százalékuk számol be tervek hiányáról és két százalék (egy fogvatartott) tervez újabb bűncselekményt.

Az alkalmazott módszerekkel szerzett tapasztalatok

A vizsgálati személyek toborzása: a részt vevő fogvatartottak vizsgálatához való hozzáállása kifejezetten énközpontúnak és nyereségorientáltnak minősíthető. Csak keveseket motivált az, hogy a kutatás révén fókuszba kerülnek

Gehring-féle családstruktúrateszt: a közreműködők szívesen vettek részt a vizsgálatban, sokan itt adták fel korábbi manipulatív, gyanakvó attitűdjüket. A visszajelzések alapján úgy tűnt, hogy nem pszichológiai vizsgálatnak, sokkal inkább játéknak fogták fel a családi struktúra megjelenítését, így együttműködés szempontjából ebben a vizsgálati részben tapasztaltuk a legszínvonalasabb kooperációt. A teszt működése és az elvégzendő feladatok a vizsgált személyek számára minden esetben könnyen megérthető és végrehajtható volt. A teszt fontos és hasznos diagnosztikai eszköz lehet a családi kapcsolatok különböző helyzetekben és időszakokban történő térbeli ábrázolására a pszichológiai tanácsadás során.

Általánoselégedettség-skála: rövidsége és tömörsége és vizuálisan könnyen áttekinthető formátuma miatt a fogvatartottak kifejezetten kedvelték a kérdőívet, és könnyen, rövid idő alatt ki is töltötték. Mindenképp jó információforrásnak tekinthető az aktuális közérzet meghatározására, amely kulcsfontosságú tényező a fogvatartottak pszichés állapotának megítélésében.

Félig struktúrált interjú: a vizsgált személyek rendszerint fokozott ventilációs igénnyel jelentek meg a vizsgálati szituációban, így készségesen válaszoltak a feltett kérdésekre. Azonban sok esetben az általuk fontosabbnak

vélt vonatkozásokról szerettek volna beszélni, így az interjúk során nehézséget okozott az interjúhelyzet kereteinek megtartása.

Az elemzések során kapott eredmények és értelmezésük

A kapott eredmények egyértelműen jelzik, hogy a különböző kommunikációs formák között nincs számottevő korreláció. Szemléletes példa, hogy a félig strukturált interjú felvételekor a telefonos kapcsolattartást igénybe vevők elmondták, hogy általában nem küldenek levelet, arra hivatkozva, hogy telefonon gyorsabban megbeszélhetők a dolgok. Kiemelendő, hogy a személyes látogatófogadás a fogvatartottak számára a családtag fizikai jelenléte és közvetlenebb hatása miatt teljesen független kapcsolattartási lehetőségként jelenik meg, így a többi kapcsolattartási csatorna működése feltételezhetően a legkevésbé befolyásolja. A telefonos kapcsolattartás mindenképp jelentős lehetőségként értékelhető, ezt jól kifejezi, hogy mutatója és a jó közérzet ($r = 0,29$, $p < 0,05$), a családi rendszer kohéziója ($r = 0,41$, $p < 0,05$), illetve a börtönéletút-grafikonon megjelölt érzelmi állapotok ($r = 0,44$; $p < 0,05$), a családi viszonyok alakulásának átlaga ($r = 0,48$; $p < 0,05$) között pozitív együtt járás mutatkozik.

A szülőkkal megélt gyermekkori kapcsolat percepciója, illetve a felnőttkori családi struktúra között sikerült számottevő kapcsolatot kimutatni, méghozzá a „szerető anya” ($r = 0,52$, $p < 0,05$) és a „szerető apa” faktora ($r = 0,52$, $p < 0,05$) erős pozitív korrelációt mutat a felnőttkori családi kohézióval. Vagyis a felnőttkori családi struktúra kohézióját (a tagok közötti érzelmi távolságot) erősen befolyásolja a korai szülő-gyermek kapcsolatban megtapasztalt szeretet, törődés megjelenése, kimutatása.

A szülőkkal való gyermekkori kapcsolatból az anyai túlvédés, féltés negatív korrelációban van az első ítéletkor betöltött életkorral ($r = -0,35$, $p < 0,05$), illetve az apai korlátozás ugyancsak negatív korrelációt mutat a börtönben eddig eltöltött idővel ($r = -0,44$, $p < 0,05$). Látható, hogy a szülőkhöz fűződő gyermekkori kapcsolat általi frusztráció kapcsolatban áll a bűnelkövetői életúttal.

Mint a reintegráció szempontjából fontos büntetés-végrehajtási jellemző, a fogvatartott iskolai végzettségének szintje negatívan korrelál a családstruktúratesztben megjelenített családi struktúra hierarchiájával ($r = -0,39$, $p < 0,05$) és a családstruktúratesztben megjelenített családi kapcsolat szerkezetével ($r = -0,38$, $p < 0,05$). Egyszerűbben fogalmazva: minél alacsonyabb

az iskolai végzettsége a szabadságvesztését töltő családtagnak, annál erősebben hierarchizált a család.

A családi szerkezet kohéziójának szabadságvesztés hatására való változása és az aktuális szabadságvesztésből letöltött idővel pozitív ($r = 0,29$, $p < 0,05$), az aktuális büntetésből hátralévő időtartammal pedig negatív az együttjárás ($r = -0,33$, $p < 0,05$). Azaz minél hosszabb időt töltött egy személy a büntetésvégrehajtás rendszerében aktuális szabadságvesztése során, annál erősebbnek véli családjá kohézióját.

A megkérdezettek elenyésző arányban számoltak be családi kapcsolataik javulásáról, inkább a stagnálás vagy a romlás volt jellemző. Ellentétben áll mindez a börtönön belüli kapcsolatokkal, amelyek a bent töltött idővel egyre inkább épülnek, bővülnek.

A családszerkezetben a szabadságvesztés hatására bekövetkező kohézió és hierarchiabeli változások ugyancsak pozitív összefüggést mutatnak a személyes látogatófogadásokkal ($r = 0,37$, $p < 0,05$; $r = 0,32$, $p < 0,05$) és a kifelé irányuló kommunikáció indexével ($r = 0,32$, $p < 0,05$; $r = 0,29$, $p < 0,05$). Mindez jól kifejezi, hogy a családi kohézió meghatározza a személyes kapcsolattartást, és összességében hatást gyakorol a kapcsolattartásra. A gyakoribb, több emberrel történő személyes kapcsolattartás növeli a családi kohéziót, a családtagok közötti érzelmi közelséget. Érdekes adat, hogy ezekben az esetekben a hierarchia növekedése is tapasztalható, ez valószínűleg annak tulajdonítható, hogy a fogvatartott bekerülése – mint családi krízishelyzet – hatására valamely családtag irányításával elkezdték a problémák megoldását, vagyis egyfajta adaptívabb családi működésmódra váltottak.

A börtönéletút-grafikonon megjelölt szabadságvesztés időtartama alatt jellemző érzelmi állapotok átlaga összefüggést mutat a családi struktúra kohéziójával ($r = 0,36$, $p < 0,05$), ez jelzi a fogvatartottak érzelmi állapota és az aktuális család kohéziója közötti összefüggést.

A jó közérzet célváltozó tendenciaszintű pozitív kapcsolata tapasztalható a szülőibánásmód-kérdőívben szereplő „túlvédő” anya, illetve „korlátozó apa” faktorával. Ezt egyszerűen magyarázni nehézkes. Mindenképpen figyelembe kell venni, hogy itt feltehetően nem oksági kapcsolatról van szó, hiszen a fogvatartottak ezt visszatekintve ítélték meg. Választásaikat torzíthaták a szülők megítélésével kapcsolatos társadalmi elvárások, mint például hogy „minden szülő jót akar gyermekének”, „a jó nevelés miatt lettem jó ember”, „mivel tisztellem őket, nem mondhatok rájuk semmi rosszat”, „a jó szülő keményen fogja gyermekét” stb. Az előbbieket az adatfelvétel idején gyakran elhangzottak.

A családstruktúratesztben mért „családi kohézió” ($r = 0,38$, $p < 0,05$) és a börtönéletút-grafikon segítségével mért „családi kapcsolatok” változó ($r = 0,48$, $p < 0,05$) jelentős mértékben összefüggésbe hozható a jólléttel. Mindez jelzi, hogy a fogvatartottak családi kapcsolatait fontos áttekintenünk, amikor a közérzetüket ítéljük meg. Fontos kiemelni, hogy a „családi kohézió” és a „családi kapcsolatok” változó egymással már nincs szoros kapcsolatban – itt csupán biztos, de gyenge kapcsolatról beszélhetünk, ennek oka lehet, hogy noha ugyanarra a kérdéskörre fókuszálnak, de mégis mást mérnek.

A börtönéletút-grafikon vizsgált változóinak a letöltött szabadságvesztés egyes negyedeiben felvett értékeiből képzett átlagok és a börtönéletút-grafikon vizsgált változóinak időbeli alakulásából képzett dinamikus adaptációs mutatók elég szoros együtt járásokat adnak ($r = -0,68$ és $-0,46$ között, $p < 0,05$) – fordítottak, mert az adaptáció értékelésénél fordított a sorrend –, de azért ez a két változó nem ugyanaz. Mindez feltehetően azzal magyarázható, hogy az átlagolt mutatók egyszerűen csak pozitív és negatív affektivitást, életeseményeket, kapcsolatok szubjektív értékelését mérik, míg a bevezetett adaptációs mutatók inkább ezek alakulásának időbeli dinamikáját és az adaptáció mértékét ragadják meg.

Készítettünk egy hierarchikus lineáris regressziót is. Az elemzés alapján két változó bizonyult szignifikánsnak: a börtönéletút-grafikon érzelmi állapot változójának egyes negyedekben felvett értékeiből képzett átlag, illetve a családstruktúrateszt által mért családi kohézió. Ez a két változó az összvariancia (általánoselégedettség-kérdőív segítségével mért jóllét) 34,9 százalékát magyarázza (R^2), ami markáns eredménynek tekinthető. A standardizált béta 0,43 és 0,29.

A fogvatartott problémabelátását, együttműködését, a családi tanácsadás fókuszának kijelölését a börtönéletút-grafikon és a családstruktúrateszt támogatja. Ezekkel az eszközökkel jelentős mennyiségű releváns információ szerezhető a börtönpopuláció esetében is, elősegítve ezzel a családi kapcsolataik fejlesztését és helyreállítását a szabadságvesztés időtartama alatt.

Kitekintés

A családi kapcsolatok fejlesztése és helyreállítása a büntetés-végrehajtás rendszerében nem újszerű gondolat. A bv. intézetek mindig is hangsúlyt helyeztek arra, hogy ne csak a törvényben előírt minimumfeltételekkel segítsék a fogvatartottak társadalmi reintegrációját, így mindegyiküknél megfigyelhe-

tők innovatív törekvések a családi kapcsolatok támogatására. Azonban e tevékenység elemeit nem elegendő elszigetelten, részeiben működtetni, fontos, hogy rendszerben, célzottan és minden fogvatartott számára hozzáférhető módon alkalmazzák a családi kapcsolataik megőrzése érdekében. A már eddig is létező – a tanulmányban is bemutatott – beavatkozási formák a rendszer teljessé tétele érdekében bővíthetők további elemekkel.

A családi kapcsolatok fejlesztésére, helyreállítására és megőrzésére indokolt lenne a gyakorlat részévé tenni a *családi coachingot*, amely nem a családi rendszerben kíván változásokat előidézni. Tehát nem a jelen és a múlt problémáiból indul ki, hanem egy családtag által kitűzött cél eléréséhez szükséges lépések megtételére fókuszál (például egy szülő jobb szülő/házastárs kíván lenni). Ebben az esetben a fentről lefelé haladó megközelítés helyett egy a jövőbe néző, lentről építkező nézőpont jellemző, amely a bevett szokásokon, beidegződéseken kíván változást előidézni. Mindez természetesen feltételezhetően sokszor megjelenik a büntetés-végrehajtási munkában, de célszerű lenne a többi pszichológiai foglalkozástól elkülönítetten kezelni és a családokkal végzett munka rendszerébe bekapcsolni, hogy összefüggő, jól látható folyamattá álljon össze minden fogvatartott esetében a családi kapcsolatok megőrzése, helyreállítása és fejlesztése érdekében kifejtett büntetés-végrehajtási tevékenység.

Megfontolandó még a *családlátogatás* bevezetése mint a családokkal végzett terápiás vagy tanácsadói munka kiegészítése. Ezt mindenképpen el kell különíteni a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők által végzett környezettanulmánytól⁴¹, mivel erre a szabadságvesztés töltésének bármely szakaszában sor kerülhetne, ha a fogvatartott családi kapcsolataiban vagy a magatartásában negatív irányú változás észlelhető. Az ilyen típusú látogatásoknak nem az ellenőrzés lenne a céljuk, hanem lehetőséget nyújtanak annak meg tapasztalására, ahogyan a család a természetes közegében, a személyes életterében működik. A családlátogatáskor igen sok és értékes információ gyűjthető, ez megérthetőbbé teszi az illető fogvatartott magatartását, előmenetelét. A feladat végrehajtása reintegrációs tiszti vagy börtönpszichológusi kompetenciába sorolandó, és szükség esetén alkalmazandó.

A börtönéletút-grafikkal végzett gyakorlati munka részletesebb bemutatását és a módszer továbbfejlesztését is szükségesnek érezzük. A különböző terápiás és tanácsadási intervenciók diagnosztikai fázisában jól áttekinthető, szemléletes képet ad a szabadságvesztés fogvatartottra gyakorolt hatásáról. Így a

⁴¹ A pártfogó felügyelői szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet.

fogvatartott is láthatja a különböző vizsgált dimenziókban megjelenő problémáit, és akár saját maga is képes lehet megfogalmazni a pszichológussal végzett munka fókuszát, ami a közreműködését az együttműködés irányába mozdítaná.

Gehring kiemeli, hogy a családstruktúrateszt nem csupán diagnosztikai, hanem terápiás/tanácsadási eszköz is. Terveink között szerepel kidolgozni egy Gehring-féle családstruktúratesztre alapozott büntetés-végrehajtási családi tanácsadás lehetséges szerkezetét, folyamatát, esetbemutatókkal illusztrálva. Reményeink szerint ez megvalósítható megoldási lehetőséget kínál a börtönpopuláció családi és párkapcsolati problémáinak tisztázására, e kapcsolataik fejlesztésére.

Összegzés, a kutatás korlátai

Tanulmányunkban áttekintettük azokat a kommunikációs csatornákat, amelyeken a fogvatartottak hozzátartozóikkal való kapcsolattartása megvalósul: levelezés, csomagküldés/-fogadás, telefonálás, személyes látogatófogadás, látogató intézetben kívüli fogadása, kimaradás, eltávozás, valamint részvétel a társadalmi kötődés-programban. A büntetés-végrehajtás hangsúlyt helyez a családi kapcsolatok megőrzésére, fejlesztésére és helyreállítására, így az egyes bv. intézetekben elérhetők célzott fogvatartotti foglalkozások, ezek a következők: családi beszélő, családi nap, családi konzultáció, családi tanácsadás/családterápia, családi döntéshozó csoport, illetve az „estimese-program”. Alkalmazásuk előtt érdemes megvizsgálni a fogvatartottak családi kapcsolatait, és meghatározni a beavatkozás fókuszát. A kutatásunkban bemutatott és alkalmazott eszközök gazdag információforrások lehetnek a fogvatartottak megismerésére és családi kapcsolataik felderítésére, így gyakorlati alkalmazásuk javasolt. Fontos kiemelni, hogy az említett foglalkozások önmagukban való alkalmazása is eredményes lehet, de célszerű lenne ezeket rendszeresen, célzottan, összehangoltan és rendszerben működtetni. Az így létrejövő büntetés-végrehajtási családtámogató rendszerben a foglalkozások valamennyi Magyarországon fogva tartott személy számára elérhetők lehetnének. Érdemes megjegyezni, hogy e foglalkozások igénybevételét célszerű fogvatartotti kérelemhez kötni, egyéni elbírálás alapján az adott bv. intézet parancsnokának engedélyeznie, tekintettel azokra a kutatási eredményekre, amelyek kiemelik, hogy bizonyos családok támogatják a fogvatartott kriminális életmódját, és hátráltatják a reintegrációs folyamatot.⁴²

⁴² Albert Fruzsina: i. m.

A bemutatott empirikus kutatás keretében a Gehring-féle családstruktúratesztel, a börtönéletút-grafikkal, az általánoselégedettség-skálával, a szülőibánásmód-kérdőívvel, valamint a félig strukturált interjúval szerzett adatok elemzése alapján a következő megállapítások tehetők:

- A szabadságvesztés alatti kapcsolattartás nagymértékben befolyásolja a fogvatartott szubjektív jóllétét.
- A családi viszonyok minősége – amelyet többféle eljárással is meghatároztunk – befolyást gyakorol a fogvatartottak szubjektív jóllétére és hangulatára.
- A felnőttkori családi struktúra befolyásolja a szabadságvesztés alatti kapcsolattartás milyenségét, de természetesen a hatás fordítva is érvényesül: a kapcsolattartás hat a családi kapcsolatokra.
- A személyes látogatófogadás kiemelt jelentőségű, és kifejezett fejlesztő hatást gyakorol a családi struktúrára.
- A családtagokkal való különböző kapcsolattartási formák nem helyettesíthetők és nem pótolhatók.
- A gyermekkorban szülőkkel megélt kapcsolatok befolyásolják a felnőttkori családi struktúrát, és hatással vannak a reintegráció szempontjából fontos büntetés-végrehajtási jellemzőkre (például börtönben töltött idő).
- A bv. intézetben a szabadságvesztés előrehaladtával a fogvatartotti valóság-érzék egyre inkább torzul, ezzel együtt erősödnek az önbecsapáson alapuló attitűdök a családi kapcsolatokat illetően, mindez egyfajta védekezési stratégiaként fogható fel a fogvatartottaknál.
- A családi kapcsolatok a szabadságvesztés hatására vitathatatlanul változnak, ez a változás azonban nem minden esetben negatív irányú.

Az előbbi eredményekből látható, hogy a szabadságvesztés alatt indokolt a szülőkhöz fűződő gyermekkori kapcsolat vizsgálata, a családi struktúra elemzése, a fogvatartott szubjektív jóllétének ellenőrzése és a kapcsolattartás alakulásának nyomon követése, a kialakuló kapcsolati problémák kezelésére pedig hatékony intervenciókat kell tudnunk ajánlani, ennek eszköze lehet egy többszintű büntetés-végrehajtási családtámogató rendszer. A családi kapcsolatokkal végzett munkának különös fontosságot ad az a börtönpszichológusi tapasztalat, hogy a fogvatartottak pszichés gondjai, sőt számos esetben a szomatikus panaszai mögött is alapvetően (családi/pár-) kapcsolati problémák szerepelnek, amelyek rövid idő alatt képesek eszkalálódni, és krízisállapotot előidézni. Így a fogvatartott magatartásának megértése szempontjából elengedhetetlen a hozzátartozói kapcsolatok feltérképezése, nyomon követése.

Fontos kitérni arra is, hogy jelen kutatásnak vitathatatlanul vannak korlátai. Egyrészt a vizsgált minta nem reprezentálja megfelelően a teljes magyar fogvatartotti populációt, hiszen főként dolgozó, jó magaviseletű elítéltek vettek részt benne. Másrészt pedig a vizsgált minta elemszáma miatt sok esetben az egyes vizsgált változók között nem sikerült szignifikáns összefüggést megállapítanunk. Mindezekre tekintettel az elemzett populáció reprezentativitásának és létszámának növelése érdekében a jövőbeni terveink között szerepel további fogvatartottak bevonása a kutatásba.

Bízunk benne, hogy munkánk hatására a bv. intézetek a jövőben bővítik a családi kapcsolatok megőrzését, fejlesztését és helyreállítását célzó rendszerüket akár az említett, akár teljesen új foglalkozásokkal. Ennek diagnosztikai hátterét adhatják a tanulmányban bemutatott mérőeszközök.

IRODALOM

Albert Fruzsina: Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015

Bales, William D. – Mears, Daniel P.: Inmate Social Ties and the Transition to Society: Does Visitation Reduce Recidivism? *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 45, no. 3, 2008

Bann, Carla M. – Kobau, Rosemarie – Lewis, Megan A. – Zack, Matthew M. – Luncheon, Cecily – Thompson, William W.: Development and psychometric evaluation of the public health surveillance well-being scale. *Quality of Life Research*, vol. 21, 2012

Cochran, Joshua C. – Mears, Daniel P. – Bales, William D.: Who Gets Visited in Prison? Individual- and Community-Level Disparities in Inmate Visitation Experiences. *Crime & Delinquency*, 2014

Cochran, Joshua C. – Mears, Daniel P.: Social isolation and inmate behavior: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, vol. 41, no. 4, 2013

Cochran, Joshua C.: The ties that bind or the ties that break: Examining the relationship between visitation and prisoner misconduct. *The Prison Experience*, vol. 40, no. 5, 2012

Connor, David P. – Tewksbury, Richard: Prison Inmates and Their Visitors: An Examination of Inmate Characteristics and Visitor Types. *The Prison Journal*, vol. 95, no. 2, 2015

Csáki Anikó – Mészáros Mercédesz: Be/ki/zárva. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2011

Draxler Ferenc: APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 2013/4.

Duwe, Grant – Clark, Valerie: Blessed Be the Social Tie That Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism. *Criminal Justice Policy Review*, vol. 24, no. 3, 2011

Fábiánné Blaha Magdolna – Negrea Vidia – Velez Edit: A családi döntéshozó csoportkonferencia alkalmazása a börtönpártfogás, illetve az utógondozás során. In: A helyreállító igaz-

ságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban. Konferenciakötet. 2010. <http://mereps.foresee.hu/segedoldalak/hirek/276/fc58d3bf0f/214/>

Gehring, Thomas M.: Family System Test (FAST). Hogrefe & Huber Publ., Seattle–Toronto–Bern–Göttingen, 1999

Gordon Parker – Hilary Tupling – Laura B. Brown: A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, vol. 52, 1979, pp. 1–10.

Hégely Péter: A fogvatartottak családi kapcsolattartásának társadalmi és területi összefüggései. *Gradus*, vol. 3, no. 1, 2016

Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet – Meseprogram 2012. <http://bv.gov.hu/eger-meseprogram>

House, James S.: Work stress and social support. Addison-Wesley Pub. Co., Reading, 1981

House, James S. – Umberson, Debra – Landis, Karl R.: Structures and Processes of Social Support. *Annual Review of Sociology*, vol. 14, 1988

Kurymai Tamás (szerk.): Családterápia és családkezelés. Európai távoktatási tankönyv. Coincendencia, Budapest, 2004

Ranga Attiláné – Vörös Erzsébet: Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja, Budapest, 2015

Rózsa Sándor: A családi struktúra és flexibilitás térbeli ábrázolása: a Családstruktúra Teszt (Family System Test, FAST) bemutatása. In: **Radványi Katalin (szerk.):** A diagnosztika aktuális kérdései. Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest, 2012

Sapouna, Maria – Bisset, Cathetine – Conlong, Anne Marie – Matthews, Ben: What Works to Reduce Reoffending: A Summary of the Evidence Justice Analytical Services Scottish Government. Justice Analytical Services Scottish Government, 2011

Schmehl János – Pallo József: Korszakkváltás a büntetés-végrehajtásban. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2015 [Börtönügyi Tanulmányok 2.]

Tóth Ildikó – Gervai Judit: A Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI). A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1999/4.

Záhorszki Ilona: Reintegrációs lehetőségek a büntetés-végrehajtásban. Szakdolgozat. ELTE PPK tanácsadó szakpszichológus szakirányú továbbképzés, Budapest, 2015

JOGSZABÁLYOK

8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

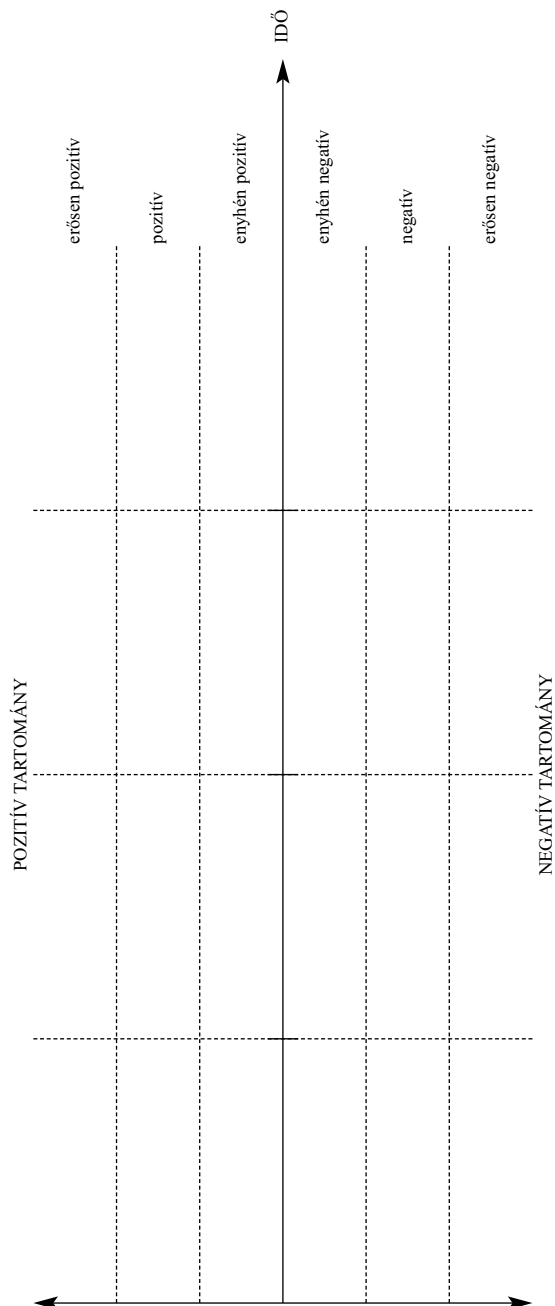
16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 13/2017. (II. 6.) OP szakutasítása az egyes reintegrációs feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól

1. számú melléklet

Börtönéletút-grafikon

A válaszadó azonosítója:

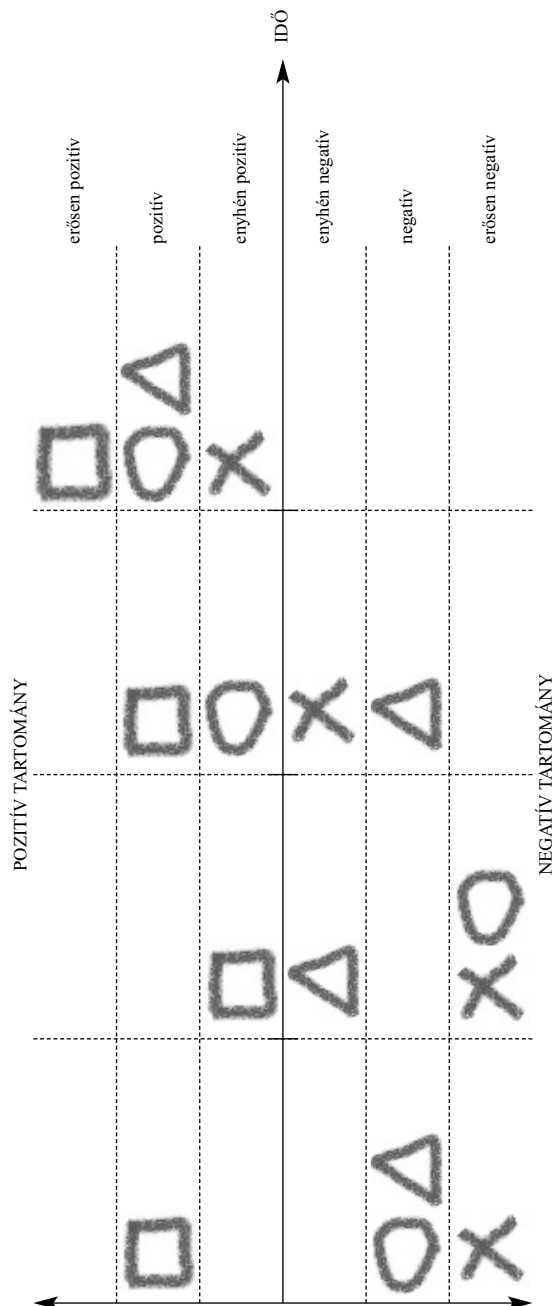

Kérem, hogy a fenti grafikonon jelölje be a büntetése töltése alatt az Ön érzelmi állapotának alakulását egy-egy x-szel, az Önt jobban érintő eseményeket egy-egy körrel, a bv-n kívüli és bv-n belüli kapcsolatainak változását egy-egy háromszöggel, illetve négyzettel. A vízszintes tengely mutatja a letöltött bűntetésének időtartamát a bevonulástól egészen a jelen pillanatig, amelyet négy részre osztottunk, hogy könnyebben elhelyezhesse az életében bekövetkező eseményeket, változásokat. Ezen történések közül azt, amelyik pozitív, az időtengelytől felfelé, azt, amelyik negatív, az időtengelytől lefelé írja be. Valamely történet minél pozitívabb/negatívabb volt az Ön szempontjából, annál távolabb helyezze el a vízszintes időtengelytől.

2. számú melléklet

Börtönéleút-grafikon kitöltve

A válaszadó azonosítója:

Kérem, hogy a fenti grafikonon jelölje be a büntetése töltése alatt az Ön érzelmi állapotának alakulását egy-egy x-szel, az Önt jobban érintő eseményeket egy-egy körrel, a bv-n kívüli és bv-n belüli kapcsolatainak változását egy-egy háromszöggel, illetve négyzettel. A vízszintes tengely mutatja a letöltött bűntetésének időtartamát a bevonulástól egészen a jelen pillanatig, amelyet négy részre osztottunk, hogy könnyebben elhelyezhesse az életében bekövetkező eseményeket, változásokat. Ezen történések közül azt, amelyik pozitív, az időtengelytől felfelé, azt, amelyik negatív, az időtengelytől lefelé írja be. Valamely történet minél pozitívabb/negatívabb volt az Ön szempontjából, annál távolabb helyezze el a vízszintes időtengelytől.

3. számú melléklet
Általánoselégedettség-skála (PHS-WB)

1. Kérjük, értékelje ötfokozatú skálán, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal!

	Egyáltalán nem értek egyet	Nem értek egyet	Igaz is, nem is	Egyet- értek	Teljesen egyetértek
a) Elégedett vagyok az életemmel	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
b) Az életemnek egyértelmű célja van	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
c) A legtöbbször értelmét látom annak, amit véghez viszek	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

2. Az elmúlt harminc napban milyen gyakran érezte az alábbiakat?

	Soha	Néha	Többször	Sokszor	Mindig
a) Vidám	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
b) Reménytelen	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

3. Kérjük, értékelje tízfokozatú skálán, hogy mennyire elégedett az alábbi jellemzőkkel!

Az 1-es a teljes elégedetlenséget jelenti, míg a 10-es a teljes elégedettséget.

	Nagyon elégedetlen					Nagyon elégedett				
a) A családi életével	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
b) Barátaival és egyéb társas kapcsolataival	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
b) Az energiaszintjével	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

4. Kérjük, értékelje az ötfokozatú skála segítségével, hogy összességében hogyan minősíti saját az egészségi állapotát!

	rossz	tűrhető	jó	nagyon jó	kitűnő
a) Az egészségi állapotom	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

5. Az elmúlt 30 napban körülbelül hány napon érezte magát nagyon egészségesnek és energikusnak?

Kérjük, hogy egy 0 és 30 közötti számmal válaszoljon. Ha egyetlen ilyen nap sem volt, akkor írjon nul-
lát, ha az egész hónapban egészségesnek és energikusnak érezte magát, akkor írjon 30-at.